

Muziek bij Musicals

Muziek in een musical verlevendigt en onderstreept de actie. Hoewel de partituur van een musical al gauw duizend pagina's dik is, zijn dikwijls toch maar een handvol thema's en motieven te onderkennen. De rest is, oneerbiedig gezegd, opvulling. Hoe kom je van een handvol liedjes naar een volledige musical-score?

Wat hieronder met stelligheid verkondigd wordt, is niet meer dan een grootste gemene deler. Er zijn natuurlijk op alles uitzonderingen te vinden. Om heel precies te zijn, zou ik in iedere zin "vaak", "meestal", "doorgaans" en dergelijke moeten gebruiken. Voor de helderheid doe ik dat niet.

Indeling in scènes

Muziek met zang

Op de leek komt een musical over als een avondlang spektakel, onderbroken door een pauze. Maar bij nadere beschouwing kan een musical ingedeeld worden in afzonderlijke scènes, zgn. *nummers*, en de muziek weerspiegelt die indeling.

Behalve een echt lied kan een scène andere gezongen fragmenten bevatten. Die lijken dan muzikaal op het hoofd-lied, maar zijn korter. We spreken dan van een *introdunctie* als het fragment voorafgaat aan het belangrijkste lied, of van een *reprise* als het erna komt. Een reprise kan ook in een heel andere scène terugkomen. De musical "Blood Brothers" begint met een lied, door de hoofdrolspeelster gezongen, dat nog vele malen terugkomt in het stuk, en dat telkens een aantal gebeurtenissen in de tijd samenvat. Dit zijn in feite allemaal "reprises".

De verhouding tussen reprise en hoofd-lied is afhankelijk van de ontwikkeling in het stuk. Als een figuur in het stuk tijdens de scène een treurig bericht krijgt, zal de reprise droever van toon zijn. Een klassieke truc is om in een reprise een paar woorden uit het hoofd-lied te gebruiken, maar in een andere betekenis. In Footloose zingen drie meisjes, over het gegluur achter de ramen in hun dorp:

*Somebody's eyes are watching
Somebody, somebody, somebody, somebody's eyes*

Later, in de reprise, zingt iemand boos, op dezelfde melodie:

*I'm gonna punch out
Somebody, somebody, somebody, somebody's eyes*

Een hoofd-lied bevat overigens nauwelijks tekst die voor het begrip van het stuk van belang is. Publiek is geneigd weinig te letten op de letterlijke tekst van een lied, m.a.w. het stuk is ook zonder liedjes te begrijpen. Maar als een scène eindigt met een lied, heeft dat lied een afsluitend, concluderend karakter.

Muziek zonder zang

Ook kan een scène instrumentale muziek bevatten, d.w.z. zonder gezongen tekst. Ook die hangt thematisch samen met de overige muziek, maar kan ook gewoon opvulling zijn. We noemen dat een *underscore*. Instrumentale muziek kan gebruikt worden als begeleiding bij tekstloze passages (een gevecht, of gewoon stil spel), of onder gesproken tekst, om het belang van de tekst te onderstrepen. Als de fee zich over het wiegje buigt en een voorspelling doet, is een roffel op een bekken of een viool-tremolo een onmisbaar dramatisch effect. De muziek is dan natuurlijk zo zacht dat de acteurs er makkelijk overheen kunnen spreken.

Een underscore wordt ook gebruikt bij het afgaan en opkomen van een acteur(s). In dat geval is een underscore vaak een thema dat bij die rol hoort. Als dat in grote mate gebruikt wordt spreken we van een *Leitmotif*. Het grote voorbeeld daarvan is Der Ring der Nibelungen, waar bijna elke frase een motief is dat ergens naar verwijst. Een underscore bij het afgaan heet een *tag* of ook wel een *playoff*.

Als er tussen de scènes door tijd nodig is voor een changement, wordt er een stukje muziek ingevoegd, dat dan simpelweg *scènewisselmuziek* heet. Andere muziek buiten de scènes om zijn: de ouverture (aan het begin), de entr'acte (aan het eind van de pauze, het begin van het tweede bedrijf), de buig- en klapmuziek

en de exit-muziek (na het applaus, als het publiek de zaal verlaat). Deze hangen muzikaal altijd samen met andere nummers in de musical. Buig- en klapmuziek is vaak zo gearrangeerd dat de spelers buigen en applaus halen terwijl hun eigen *Leitmotif* gespeeld wordt.

Indeling van een lied

Een lied zoals op de radio te horen bestaat uit een combinatie van intro, couplet, refrein, bridge, en coda. Aan het eind wordt het refrein een paar keer herhaald. Je weet altijd in welk deel van het nummer je bent. In musical-muziek is die structuur veel losser. Een lied in een musical kan worden onderbroken voor een stuk dialoog, of door een dans of een actie die instrumentale muziek vereist. Het ene lied kan overgaan in het andere en eindigen met een stukje van een derde. Coupletten en refreinen zijn niet elke keer even lang. Een tweede refrein dat identiek is aan het eerste is zeldzaam, want meestal zwaait het nummer dan al weer een andere richting in. Soms zijn er twee passages die herhaald worden, twee soorten refreinen dus. Het openingsnummer van *Footloose* bevat bijvoorbeeld 9 verschillende muzikale thema's, gezongen door 8 verschillende solisten en koortjes. Die thema's worden regelmatig onderbroken door stukjes dialoog, verbonden door diverse vamps en underscores, en ondertussen verplaatst de handeling zich van de straat naar de kerk; en dit alles in een minuut of acht.

Al deze veelzijdigheid heeft tot doel om de voorspelbaarheid te verminderen, maar anderzijds ook zeker om de ontwikkeling van het stuk te ondersteunen en de vaart erin te houden.

Een nummer uit een musical dat een hit wordt op de radio zit daarom ook altijd anders in elkaar dan de musical-versie. Het befaamde nummer "Brand New Day" uit *The Wiz* heeft een heel ander begin en einde gekregen om als single uitgebracht te kunnen worden.

In principe gaat de handeling immers gewoon door tijdens een gezongen nummer. Dat kan zelfs met een variabele lengte. Heel gebruikelijk is het om een lied te onderbreken voor een stukje dialoog, waarna de zanger(es) weer naadloos invalt in de muziek. Hoe doen ze dat, vraagt u zich af. Waarom gaat het goed, ook al duurt de tekst de ene keer langer dan de andere? Dat komt omdat er in de bladmuziek een stukje van een paar maten zit, dat herhaald wordt tot een bepaalde cue. Dat heet een *vamp*. Na de cue speelt het orkest dan de laatste herhaling van de vamp uit, en gaat verder na de herhalingsstreep. Daarom is het nodig dat de dirigent ziet wat er op het podium gebeurt, en op het juiste moment het orkest een signaal kan geven, ook al zit het orkest in een orkestbak onder het podium.

Het orkest kan ook gewoon een pauze nemen tijdens een lied, en op cue weer verdergaan.

Taken van de arrangeur

Het verschil tussen de componist en de arrangeur is dat de arrangeur geen nieuw muzikaal materiaal toevoegt, maar uitgaat van datgene wat de componist opgeleverd heeft. Dat gaat dan minimaal over melodie en akkoorden.

Als dat basismateriaal voorhanden is, en de schrijver van het stuk het script bijna af heeft, komen zaken als timing aan de orde. Lange pauzes tussen de muziek zijn niet leuk; wellicht moet er dus een reprise tussen. Twee stukken muziek met een korte pauze ertussen (1 minuut of minder) geven een onrustig effect, dus die kunnen misschien aan elkaar gecomponeerd worden door middel van een underscore. De schrijver instrueert de arrangeur dan om dergelijke muziek toe te voegen. De arrangeur heeft daarbij meestal toegang nodig tot het script, om een idee te krijgen van de benodigde lengte. De arrangeur zal zich, voor de te gebruiken thema's, dan houden aan de indeling in afgeronde scènes, of, in overleg met de schrijver, juist daarvan bewust afwijken. De overgangen worden vloeiend gemaakt, tenzij ze moeten opvallen. Een arrangeur zal ervoor zorgen dat een zanger een toon krijgt om zijn hoogte op te baseren, en een ritme om op tijd in te vallen.

Een arrangeur wordt ook geacht underscores op te leveren, en dikwijls ook entr'actes, applaus- en exit-muziek, tenzij de componist daar speciale ideeën over heeft.

Daarnaast is het uiteraard de taak van de arrangeur om het beschikbare materiaal zodanig te orchestreren dat het beoogde effect ervan zoveel mogelijk bereikt wordt. En dit alles binnen het kader van het stuk, en binnen de mogelijkheden die het orkest biedt.